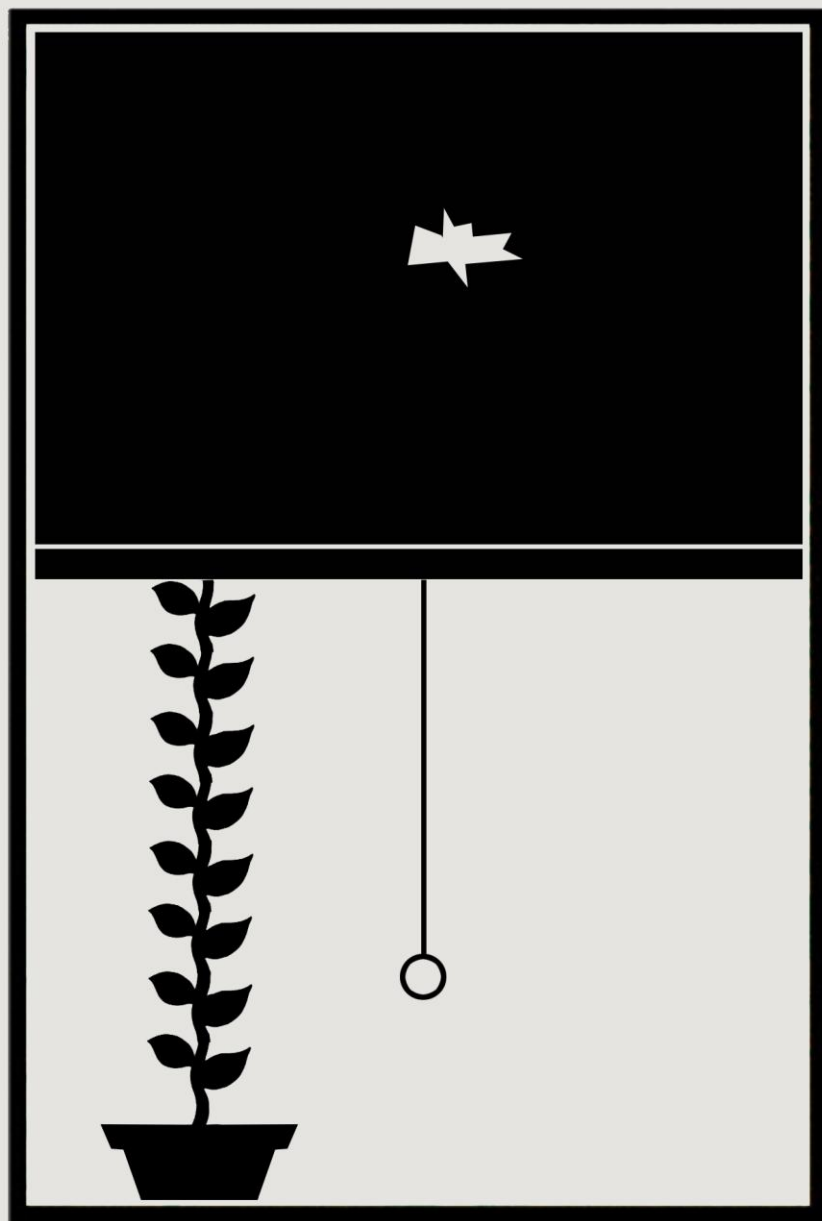

'A ČIJA SAM JA?

JAVNO ČITANJE I ANALIZA POEZIJE BEOGRAD, 10. DECEMBAR 2012.

JAVNO ČITANJE I ANALIZA POEZIJE

LJUBAVNA ILI DRŽAVNA?

PROTOKOL ZA ČITANJE I DISKUSIJU POEZIJE

‘A čija sam ja? Ljubavna ili državna?’

Ovo je naslov čitajuće grupe u kojem stoji poziv svakom od nas da zajedno 10. decembra 2012. u Beogradu diskutujemo 2 osnovne teme: prošlost i zajedništvo. U ovako postavljenoj diskusiji o prošlosti i zajedništvu kroz poeziju mislimo o budućnosti koju želimo – o zaboravljenoj budućnosti o kojoj nam je zabranjeno da mislimo o trenutnom političkom okviru koji se postavlja kao jedini mogući.

Zašto poezija?

Upravo zbog toga što se smatra najmanje političnom, najmanje ‘uprljanom’ svakodnevnim – a ustvari najviše govori o boli koja traje zbog laži: o tome kako smo svi zajedno ubijeđeni da ne pravimo ni istoriju a ni budućnost, o tome kako smo robovi sadašnjosti i kako živimo u svojim odvojenim životima koji se nikada ne susreću sa drugima. Pjesme u ovoj kajdanci insistiraju da o ovoj boli pričamo ali u ime nade. Ove pjesme prokazuju i dokidaju laž i pozivaju nas da uspostavimo jedan novi način postojanja i djelovanja, pojedinačno i kolektivno, u ime zaboravljene budućnosti koja nije teror nejednakost već politika jednakosti za sve.

Kako čitamo skupa?

- Svi slobodno asociramo o pročitanim pjesmama. To znači da govorimo ono što nam padne na pamet sa što manje cenzure sebe samih kad čujemo ili stihove pjesme ili što god drugi kažu u analizi i diskusiji pjesama. Govorimo istinu.

- U diskusiji sa pjesnikinjama istražujemo njihovu motivaciju za pisanje pjesme.

- U analizi pjesama pitamo se: Šta vidimo? Šta mislimo o tome? Ko govori i kako? Zašto baš na taj način?

- Šta da radimo sa ovom pjesmom?

Pjesma svjedoči da je književnost “zajednička snaga govorećeg bića” i oslobađa nas od emocije nemogućeg.

Damir Arsenijević

Ferida Duraković

A ČIJA SAM JA? LJUBAVNA ILI DRŽAVNA?

Moja mama je dugo godina pričala,
ne četrdeset koliko je provela
sa mnom, nego i
pedeset i šest koliko je bila s tatom, pa tata
odustao – uh, hoću reći, nije tata odustao
tek onako nego je umro, napokon – uh,
to jest nije napokon umro nego ga je
napokon strefilo da umre, jer jako se
trudio u tom smislu – uh, ma ne napokon
nego iznenada, a napokon jer je stalno govorio:
ma napokon, živio ovako ili onako, *svakom dojde
smrtna vura*, i tata je baš pretjerao
jer je smrtnu vuru dozivao životom svojim

ihih, a eto meni nikako ne polazi za rukom da mi
u glavu dođu izrazi za moga tatu i moju mamu;
kakvi su bili
kad su bili, jer ja znam ja sam ih gledala
kakvi su bili kad su bili ooo Bogo moj
kakvi su bili kad su bili, i znam
kako je nama bilo kad smo bili kad su oni bili – uh,
evo se petljam u kućine zbunjenih riječi, i ne
znam kako izaći odavde a ne povrijediti
ranu gdje spavaju
tata i mama,
dva cvijeta u bostanu rasla...

Nego, bi li mi neko, onako, pomogao
književno da se nekako izrazim, da
neku ljubavnu pjesmu o njima,
kao za nekakvo takmičenje sastavim, eto....
al' da mi ne barne ko slučajno, kao ni u oko,
u tu čistu vodu njihovu koju pijem,
u sjećanje na tu vodu bistru ljubavi njihove,
na one godine u onoj državi, kad je
mene bilo malo a svega
drugoga mnogo, kad su mama i tata
bili tu, i bili moji, i gledali se onako
ljubavno i udarnički
ispod srpa i čekića

zatim samo
ispod srpa

a onda samo
ispod čekića

što u mojim udara sljepoočnicama

teško i samrtno, kao snajper u Sarajevu 1993.

Sarajevo, februar 2009. godine

Ferida Duraković

Genocid i poetika

Meni je nakon 1992. godine sasvim jednostavno odrediti temelje na kojim počiva moja poetika: sve što od tada pišem ima gorki elemenat saznanja da raspolazem nevjerovatnim i raskošnim iskustvom ratnog užasa, koje, međutim, baš nikome ne treba i koje nikom, ni na ovom ni na onom svijetu neće pomoći u nekom mogućem budućem ratu: svako svoj užas doživljava i proživljava sam. Historija nije magistra vitae. Više istine o ratu ima u književnosti, dakle u privatnom poduhvatu pojedinca, nego u cjelokupnoj pisanoj istoriji ovih naših trusnih prostora. Previše ovdje ima historije/istorije/povijesti raznih kolektivâ, a premalo istine o pojedincu i njegovoj sudbini. Za mene je nakon novembra 1991, a posebno aprila 1992. čovječanstvo postalo propao projekat. No, valja nešto zabilježiti sasvim privatno, zbog djece – ne treba mi svoju djecu da lažemo kao što su naši roditelji lagali nas – ne treba niko da laže svoju djecu kao što su naši lagali nas - pa zato i ispisujem ove redove:

Dan nakon Vukovara napisala sam ovu pjesmu:

Ljepotica i zvijer

Lažljiva Ljepotica
Zalupila je vratima
Konačno
Kao Domovina
I nestala u Historiju.

Lažljiva, dakle, Ljepotica
I Domovina
Imaju nešto zajedničko:

Obje za sobom ostavljaju
Dječake
koji će umrijeti
Zbog njih.
Rat 1991.

Prvi put u mom iskustvu, tj. prvi put sasvim svjesno, moj pjesnički impuls reagovao je „na licu mjesta“ na “neposredni podražaj” – i to je bilo prelomno mjesto u mome shvatanju uloge poezije (i književnosti uopšte) u životu koji nam se odjednom oteo kontroli i prešao u tuđe ruke, nesmiljene i krvave – rekla sam sebi: Zahvati taj užas svojim iskustvom i prenesi ga u književnost onako kako znaš. A s kojim ciljem? Pošteno da kažem – ne

znam. Možda isključivo zbog vlastite potrebe za utjehom u užasu na koji ne mogu uticati? Zbog straha i nemoći da uradim išta osim da pišem o onom što vidim i doživljavam? Možda iz potrebe da vrisnem kao i svi drugi, ali da moj vrisak bude nekako uobičen da bi se mogao zabosti u debelo uho? (Ovdje se sjećam jednog kolege pisca, koji je kasnije postao jedna od književnih zvijezda u regiji (i šire!), a koji je iz opsjednutog Sarajeva izašao jer je, po vlastitom pisanom priznanju, zaključio da je Izabrani (veliko !!) koji će izaći iz užasa „da bi svjedočio o stradanju svoga naroda“. U ovaj način sumnjam, ali ga ostavljam kao opciju koja za mene ne važi.

Možda je sve to bilo da poručim onima koji su 1991. već gorjeli u vatri rata da ih razumijem, da mislim na njih? U svakom slučaju, tu sam pjesmu morala napisati. Isto onako kao što je „Izabrani“ morao izaći iz Opsjednutog Grada da bi o njemu pisao sa sigurne daljine. Moja sumnja u način „Izabranog“ uopšte ne želi kazati da je moj način dobar – naprotiv: nemjerljiva je bila moja naivnost, moja glupost, moje jagnjeće uvjerenje da svjedočenje o ratu, zločinu, genocidu *iznutra* može prije doprijeti u svijet – o, sveta gluposti... Ali, stara poslovice kaže: „Kad bi Bog svim ljudima oduzeo pamet pa je zakotrljao nizbrdo, svako bi od nas za svojom pameću trčao“. Moja greška je, i danas, što za svojom pameću trčim; što više vjerujem u etiku nego u estetiku. *Mea maxima culpa*. O gluposti nećemo.

U julu 1998. napisala sam – bolje reći iskašljala sam s gušenjem, s pravim fizičkim simptomima -- pjesmu „Srebrenica“ (godine dodajem kako prolaze):

SREBRENICA

1995

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007...

Da mi je

Već jednom

Leć u oni grob

Kojeg nema

Kraj dijeta moga

Kojeg nema

Da mu rukice zgrijem.

Pjesma je otišla Internetom mojim književnim i neknjiževnim prijateljima (i nekim od mojih književnih i neknjiževnih

neprijatelja takođe) na svoj vlastiti put, koji više nije zavisio od mene kao autorice. U BiH ova pjesma nije počela da živi do 2005. godine, kad sam je pročitala na mome, engleskom i njemačkom jeziku stranim ambasadorima, rekavši: „Želim da vam od ove pjesme ne bude lakše“. Učinilo mi se da je važno da je prenesem drugima. Ko zna, možda doista i jeste važno. Ako moja pjesma spriječi i gram neke buduće mržnje, ili pomogne i gram ikome u njegovom ličnom bolu – eto mi razloga da i dalje pišem. Eto mi razloga da i dalje dišem.

Sjetih se, a sistemom slaganja kockica u mozaiku pronađoh Kišovo obrazloženje za likove u *Peščaniku* – i upitah: može li se ono, takvo kakvo jeste, primijeniti na moju pjesmu „Srebrenica“? Da pokušam: „Ja sam pokušavao da ne donosim nikakve zaključke, pokušavao sam u meri u kojoj je to moguće da ne budem pristrasan u ocenjivanju ljudi i pojava, da o svemu govorim tonom gotovo dokumentarnim, osim, naravno, u slučajevima gde je kroz mene, kao kroz medijum, progovarao onaj o kome knjiga govori...“ (Danilo Kiš, *Homo poeticus*, 2008)

Pa da: zašto se poezija jednog pjesnika ne bi mogla tumačiti prozom velikog pisca? Pogotovo kad se radi o tome da se poezijom dokumentuje stanje svijesti onog/onih čiju ličnu tragediju u istorijskom vrtlogu balkanskih ratova vrijedi zabilježiti mnogo prije nego karakter i uzroke ratova. Jer premalo je empatije u svijetu. Premalo je potrebe da razumijemo Drugoga. Premalo je svega što nije profitabilno.

„Veliki svijet“ laže da će ga globalizacija spasiti: dušu svijeta spasiće oni koji teže da je upoznaju djelić po djelić i sačuvaju kroz nesreće koje nam se obilato nude, a ne kroz njegovu merkantilnu vrijednost u barelima nafte. Naivno? Zašto ne – dobro je biti naivan onda kad to i mala djeca odbijaju da budu, s po-etičkim ciljem da se najjednostavnijim riječima u svijest Drugoga prenese doživljaj strašne traume izazvane ratom i genocidom. Izlazim iz svoje kože, ogoljenim pjesničkim nervima pipam po svijetu koji me okružuje i vidim: zločin, zločin, zločin. Ali i slutim, jer „slutiti jedino još znam“, ipak, dobrotu, dobrotu, dobrotu...

Šejla Šehabović

Srebrenica, Potočari, 9. 5. 2004.

Ispod marama virile su im kose.
Jedna se zagnula sa dvije marama;
drugu je držala preko ramena. Boje se
nisu slagale
Mirisala je na sapun
Šal je padao preko svilene bluze u
zlaćanim odsjajima
Ruke je, držeći ga, preklopila na
stomaku.
Jedna je imala ruž.
Dovelu smo grupu holandskih tinejdžera
Na dva jezika prevodili
Jeste dobro putovali?
rekle su nam
Kako ste?
pitale su,
na ulazu u groblje
Lijepa su vam djeca!
Zagledale su, svako
Kasnije su rekle:
Dođite!
Zaplakale, jedna za drugom;
redom pokazale albume sa fotografijama
mrtvih
Stali smo ukруг, kao na ugaonoj sećiji što
se sjedi
One u sredinu
s rukama na stomaku
Domaćinski.

Nudile su
da nas vode
Kod Hrasta
(Tamo staneš i vidiš sve gdje su doveli
narod na klanje!)
I u fabriku akumulatora
gdje su vezani probdjeli tri dana.
Sinove su odveli kasnije, gladne.
Nudile su
da pokažu
kako su unproforci četnicima davali
uniforme
kao jelom i pićem što se nudi. Namjernika.
Jednu po jednu sam zagrlila na odlasku.
Tako se tetke grle
kad goste ispraćaju
Na vratima
Kućnim.

9.5.2004., na moju gorku nesreću, zapalo me da vodim grupu holandskih tinejdžera u Potočare. Kamo sam i sama otišla prvi put. Kad sam išla u treći ili četvrti razred osnovne škole, ne sjećam se tačno, odveli su me u Jasenovac. Kojega ja danas ne mogu da se sjetim, ničeg se ne sjećam, ljudi, ničega, kao da tamo nikad nisam bila. Jasenovac je za mene, i umjesto mene, neko već doživio na školskom času, u *Jami* Ivana Gorana Kovačića, u kazivanju nastavnika – od te, stvarne, posjete, u mom dječijem mozgu nije ostalo ništa, čak ni spomenici iz Jasenovca, monumentalne betonske skulpture koje sam poslije sretala po knjigama, ništa od toga meni nije govorilo da sam se ikad, u rođenom tijelu, ukazala na tom mjestu. Moglo bi se to pripisati djetinjstvu, ta činjenica da se iz Jasenovca sjećam samo i jedino sebe, svojih cipela, tačnije, u koje sam, tokom višesatne posjete stratištu, neprekidno zurila, u koje sam, pognute glave gledala čak i dok su nam prikazivali crno-bijeli film sa osušenim kosturima žrtava. Moglo bi se pripisati djetinjstvu, da mi se nije desilo ponovo. A desilo mi se, na seminaru u Poljskoj na kojem su nas vodili u Aušvic, u muzeju Holokhausta u Budimpešti, svugdje i uvijek, na svakom stratištu svijeta, ja zurim u svoje cipele i pitam se zašto su me doveli ovdje, ja ovo sve znam, sve mi je jasno, došli su jedni, ubili druge, zatim su krili, zatim su lagali, a zatim to nikom više nije bilo važno, jer su neki drugi, a možda baš oni prvi, ponovo ustali, pobili druge, prve, sve. Prvi i jedini put, te 2004., u Potočarima, ja nisam zurila u svoje cipele, mada opet, ponovo i uvijek, sve znam, nisam, jer nisam mogla. Naime, u Potočare mene niko nije doveo, nego su mi dali da vodim druge. Kojima,

kao ni naša nastavnica u Jasenovcu nama, nisam imala šta da kažem. I sad ta djeca, koju sam, iz obaveze na koju me prisilio njihov neki program, dovela na jedno užasno mjesto, gledaju u mene. I žene, što sam ih u pjesmi opisala, one što nikog svog više nemaju, one koje toliko volimo zvati žrtvama, kao da smo ih već zakopali i ožalili, iako su one itekako žive i među nama, i one gledaju u mene. Ja prevodim, tako, stojeći između te djece koja, jedna plaču, jer valjda nisu nikad vidjela ni Jasenovac ni Aušvic, spotaknem se na iskrivljenu kašiku i vojnu čuturu, na neku cokulu što je ostala u fabrici akumulatora, sve je još bilo prljavo, svi tragovi na broju, i onda uđemo na to bijelo groblje, prevodim, a ni sama ne znam šta prevodim, između te uplakane djece i tih žena koje nas dočekuju na ulazu u groblje. Eto, takve su one bile, i tako su govorile, kao da groblje to je njihova kuća, a mi da smo njihovi gosti što ih pohode. A to u mene što gledaju, to znači da sam ja kriva što je njihova kuća groblje, ja sam ih tamo smjestila, kao da su eksponati u muzeju, a ne moja vlastita nesreća. I vi koji ovo čitate, znajte, niko od nas više nema pravo da bude dijete koje su doveli na ugaslo stratište. Užasno je to što moramo podići glavu sa blatnjavih cipela u koje nas je neko drugi stavio i gledati u oči svaki dan i onima što su samo došli u posjetu i onima koji u grobu žive. Moje je da taj užas prevodim, red po red, svaki dan svog života. U tome neću naći ni sreću ni olakšanje. Jebem ja mater onima koji su na groblje došli po sreću i olakšanje. Nek sagnu glavu i nek gledaju u svoje cipele. Ja ću svakog u oči.

Jozefina Dautbegović

Neidentificirani

Kao u zajedničkoj grobnici
svatko je umro od svoje smrti
navodno
ljubav
za istu stvar

Što radi njegova ključna kost
uz ovu čeonu
I na što će dotični nalikovati
sastavljen od različitih dijelova
kad dođe dan
ustajanja

Posebno je pitanje
od čega ćemo se mi sastaviti
ako se ponovno
odlučimo voljeti
Nema unaprijed zadanog poretka stvari
Iste se stvari mogu izvesti na više načina
Ciljana redukcija semantika
gramatika
komunikacija
govori čovjek na predavanju
o stvarima koje s ovim gore nemaju nikakve veze

On ne zna da je sve u životu
jedna te ista stvar
Kao s kraja na kraj razapet konopac na dvorištu
na kojem se samo povremeno
rublje mijenja.

Zagreb, 20.10.2001.

